

М. С. МУЛЯР

Мирослава Сергіївна Муляр, здобувач Київського
університету права НАН України

ДОСВІД ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ ДИРЕКТИВИ 2008/48/ЄС В ПРАВОВІ СИСТЕМИ ІТАЛІЇ ТА ФРАНЦІЇ І УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Протягом останніх років сфера цивільно-правового регулювання споживчого кредитування багатьох країн світу зазнала істотного реформування, що зумовлено як прийняттям Європейським парламентом 23 квітня 2008 р. Директиви 2008/48/ЄС «Про кредитні договори для споживачів та про скасування Директиви Ради Директива 87/102 ЄС (надалі – Директива 2008/48/ЄС)»¹, так і оперативною організацією антикризових заходів більшістю країн світу. В умовах розгортання фінансової кризи перед законодавцями країн ЄС при імplementації Директиви 2008/48/ЄС було поставлено завдання встановити більш суворі правила регулювання споживчого кредитування, вирішення проблем надмірної заборгованості населення. Основними інструментами політики боротьби з надмірною заборгованістю населення стала концепція відповідального кредитування та споживче право².

У науковій літературі західноєвропейських країн та США після всесвітньої фінансової кризи 2008 р. поширеною стала позиція, згідно з якою основною метою законодавства про споживче кредитування має стати запобігання та недопущення надмірної заборгованості³.

У цьому контексті є актуальним висловлювання американського науковця Крістін Ондерсма (Chrystin Ondersma) «У країнах, що ретельно регулюють договір споживчого кредиту є менше шансів мати надмірну заборгованість. А надзвичайно потужні закони із захисту прав споживачів можуть різко обмежити кількість людей з надмірною заборгованістю»⁴. *Отже, основною метою регулювання споживчого кредитування повинно стати запобігання надмірної заборгованості.*

Україна, відповідно до Угоди про асоціацію з ЄС № 1678 від 16.09.2014, також взяла на себе зобов'язання здійснити імplementацію положень Директиви 2008/48/ЄС до свого правового поля упродовж 3 років після її підписання.

У зв'язку з цим наразі важливим є виявлення загальних тенденцій вдосконалення законодавства ЄС про споживче кредитування, в процесі імplementації Директиви 2008/48/ЄС, які можуть бути корисними при реформуванні законодавства України в зазначеній сфері та його подальшого застосування.

Проблема цивільно-правового регулювання споживчого кредитування знайшли своє відображення у працях окремих українських цивілістів, а саме таких як С. М. Лепех, Л. Іваненко, О. Ю. Поліщук, В. О. Майоров, Л. П. Оплачко, В. Я. Погребняк, В. Я. Денисенко, Б. М. Янишен, В. П. Пономаренко, О. О. Яновицька, Г. Б. Зеленова. Проте, особливості та проблеми захисту прав споживачів при споживчому кредитуванні, сучасні тенденції реформування законодавства про споживче кредитування в країнах ЄС досліджувався поверхово та фрагментарно.

У законодавстві ЄС цивільно-правові відносини у сфері споживчого кредитування, як правило, регулюються спеціальними законами. При цьому, особливе значення надається принцип захисту прав споживача-позичальника, як слабкішої сторони у відносинах з професійними учасниками фінансового ринку – кредитодавцями. Визнання споживача в якості слабкішої (економічно та інформаційно) сторони у відносинах з кредитодавцем є відображенням основної концепції захисту прав споживача, викладеної в «Керівних принципах захисту інтересів споживачів», прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН (Резолюція № 39/248 від 09.04.85)⁵.

Слід погодитися із думкою Ян Рамсай (Iain Ramsay), який вважає, що закон про споживче кредитування є інструментальною формою права, що організована навколо мети побудови справедливого ринку кредитування, що починає розвиватися від поняття нерівності переговорної сили⁶.

Історично перші спеціальні закони про споживче кредитування були прийняті у США (1968), Великобританії (1974), Франції (1979) та стали результатом реалізації політики захисту прав споживачів цих держав.

Запроваджені у 70–х роках минулого століття цими провідними країнами правові механізми захисту прав позичальника за договором споживчого кредиту і лягли в основу Директиви 2008/48/ЄС.

До таких правових механізмів належать: розкриття переддоговірної інформації про кредит, розкриття повної інформації про вартість кредиту до моменту укладення договору споживчого кредиту, встановлення стандартизованих підходів розрахунку реальної вартості кредиту, право споживача на дострокове повернення кредиту, право споживача на відмову від договору споживчого кредиту, право споживача на дострокове повернення споживчого кредиту, заборона несправедливих умов договору, заборона нечесної підприємницької практики.

З прийняттям 23 квітня 2008 року Європейським Парламентом Директиви 2008/48/ЄС відбулася певна історична трансформація національних правових систем регулювання споживчого кредитування у загальноєвропейську правову систему, що ввібрала в себе найкращі практики споживчого кредитування найбільш розвинених країн світу. «Наріжним каменем» цієї правової системи є захист прав споживача за договором споживчого кредиту.

Поряд із тим, слід зазначити, що розробка Директиви 2008/48/ЄС та її імплементація до національних законодавств країн ЄС відбувалася в різних економічних умовах. Положення Директиви 2008/48/ЄС розроблялися в період бурхливого розвитку споживчого кредитування і розробники Директиви 2008/48/ЄС ставили перед собою на меті розширення ринку споживчого кредитування. Імплементація ж Директиви 2008/48/ЄС у національні законодавства країн ЄС відбувалась у 2009–2011 роках вже під час глобальної фінансової кризи, яка виявила суттєві недоліки в регулюванні та діяльності ринку споживчого кредитування в усіх країнах ЄС та США, що у своїй більшості були пов'язані з безвідповідальними та недобросовісними практиками кредитування. Положення Директиви 2008/48/ЄС були імplementовані у двадцяти державах – членах ЄС шляхом ухвалення нового законодавства про споживче кредитування. У державах, що вже мали національну правову систему регулювання відносин у сфері споживчого кредитування, було внесено відповідні зміни до вже чинного законодавства.

Як зазначено у преамбулі до Директиви 2008/48/ЄС, одна із головних її цілей полягає в необхідності протидії зростаючій майновій заборгованості споживачів у країнах ЄС, забезпеченні прозорості надання кредитних послуг та повній гармонізації, що є необхідною з огляду на забезпечення усім споживачам Співтовариства високого та еквівалентного рівня захисту їхніх інтересів.

Положення Директиви 2008/48/ЄС фокусуються на шести основних компонентах: стандартизована інформація у рекламі споживчого кредиту, стандартизована переддоговірна інформація про кредит, обов'язкові умови договору споживчого кредиту, умови припинення договірних відносин; умови повернення споживчого кредиту до погодженого строку користування, встановлення єдиної математичної формули розрахунку реальної процентної ставки кредиту, спеціальні (особливі) права споживача-позичальника.

Досвід **Італійської республіки** викликає інтерес щодо досвіду імплементації Директиви 2008/48/ЄС з тієї причини, що вона відноситься до тих країн ЄС, які не мали до моменту імплементації Директиви 2008/48/ЄС національної правової моделі споживчого кредитування, а застосовувала для захисту прав споживача за договором споживчого кредиту загальні положення Цивільного кодексу про несправедливі умови договору⁸. Отже, зміни у законодавстві, в результаті імплементації положень Директиви 2008/48/ЄС, були досить істотними, оскільки у національному законодавстві було запроваджено цілу низку спеціальних норм, що регулюють відносини за договором споживчого кредиту.

Імплементація Директиви 2008/48/ЄС в італійську правову систему відбулася з набранням чинності в Італії Законодавчого Декрету № 141/2010 (далі – Декрет) від 10 серпня 2010⁹, що ввів багато процедурних і сутнісних змін у сфері споживчого кредитування.

Декретом № 141/2010 було внесено спеціальні норми про споживчий кредит у Закон «Про банки» та визначено більш посилені засоби захисту інтересів споживача, ніж це навіть було передбачено Директивою 2008/48/ЄС.

Закон встановив вимоги щодо реклами споживчого кредиту, переддоговірних і договірних обов'язків кредитора та кредитних посередників з розкриття інформації про споживчий кредит.

Відповідно до ст. 123 Декрету в рекламі споживчого кредиту, коли зазначається процентна ставка або інші цифрові значення, які стосуються вартості кредиту, обов'язково має бути зазначено з використанням наглядного (репрезентативного) прикладу в чіткій, зрозумілій формі: (1) інформацію про процентну ставку (у тому числі, чи є вона фіксованою або змінюваною), а також витрати, які включаються до загальної вартості кредиту; (2) загальну суму кредиту; (3) реальну річну процентну ставку (APR); (4) супутні послуги у випадку, якщо вони не включені до розрахунку реальної процентної ставки та їх вартість не можна визначити наперед; (5) строк дії договору; (6) загальну суму споживчого кредиту, що підлягає сплаті споживачем; (7) розмір періодичних платежів. Правила щодо інформації, яка підлягає включенню до реклами і порядок її розкриття встановлюються Банком Італії.

Вимога Директиви 2008/48/ЄС щодо переддоговірної інформації, яка надає можливість споживачу порівняти різні пропозиції на ринку кредитних послуг, дотримується шляхом надання споживачам Стандартизованої форми інформації про споживчий кредит – Стандартизованого інформаційного листа (Information Sheet (ESIS)), що є однаковим для усіх країн ЄС.

Основними положеннями переддоговірної інформації, що повинна бути надана споживачу і обговорена з ним до моменту підписання договору кредиту, є (1) інформація про загальну вартість кредиту; (2) ефективну річну відсоткову ставку кредиту, встановлену однаковим чином для всього Співтовариства; (3) контактні дані кредитора та кредитного посередника; (4) права та обов'язки сторін; (5) юридичні та економічні ризики для споживача в разі неможливості обслуговувати кредит.

У випадку коли кредитний договір був укладений на прохання споживача з використанням засобів дистанційного спілкування і стандартна інформація про споживчий кредит не була надана споживачу, кредитор або кредитний посередник повинен надати споживачеві зазначену інформацію негайно після укладення кредитного договору.

Банку Італії надано право встановлювати додаткові вимоги щодо інформації, яку кредитор надає зобов'язаний надати споживачеві. Зокрема, способи надання та обсяг інформації, що повинна бути надана

споживачеві в порядку запитаних ним додаткових роз'яснень, а також специфіку надання інформації залежно від способу її надання.

Декрет зобов'язує банки перевіряти кредитоспроможність позичальника та встановлює правила щодо отримання інформації з баз даних, що містять відповідну інформацію. Якщо позичальнику було відмовлено в наданні кредиту на підставі інформації, отриманої з бази даних кредитодавця, то в такому випадку кредитодавець зобов'язаний повідомити потенційному позичальнику про причину відмови та джерело отриманої інформації в ході перевірки його кредитоспроможності.

Слід зазначити, що перевірка кредитоспроможності повинна мати місце не тільки при наданні кредиту, а й при збільшенні його розміру. Перед тим, як збільшити загальну суму кредиту кредитодавець обов'язково повинен здійснити оцінку кредитоспроможності позичальника.

Щодо договору споживчого кредиту, він повинен бути укладеним на папері або іншому надійному носії, що відповідає вимогам письмової форми договору, що забезпечує наявність договору в позичальника і забезпечення можливості неодноразового звернення до його тексту. Умови договору повинні бути зазначені в чіткій, зрозумілій та разом із тим лаконічній формі. Споживач не повинен додатково сплачувати кредитодавцю жодних платежів, крім тих, які зазначені у тексті кредитного договору. Умови договору щодо витрат споживача, що не були включені до розрахунку вартості кредиту при рекламуванні кредитного продукту чи до стандартної інформації про споживчий кредит, є нікчемними. У такий спосіб італійський законодавець чітко визначає правові наслідки ненадання споживачу повної попередньої інформації про вартість кредиту. У випадку коли в договорі кредиту не зазначено умови договору про тип кредиту, сторони договору, загальну вартість кредиту та графік платежів, такий договір є недійсним (*Il contratto e' nullo*). У разі недійсності договору, банк не має права вимагати від споживача плати у більшому розмірі, ніж фактично було отримано споживачем до визнання договору недійсним. При цьому, споживач має право сплатити суму кредиту в розстрочку, з тією ж періодичністю, що передбачено договором споживчого кредиту, а у випадку коли це не можливо – у 36 місячний термін. Право споживача на відмову від договору споживчого кредиту протягом 14 днів після укладення договору (період охолодження) є безумовним і не передбачає додаткових платежів кредитодавцю. Позичальник повинен повернути основну суму кредиту та процентів за користування кредитом, нарахованих до моменту повернення основної суми кредиту.

Відповідно до ст. 125 Декрету, споживач має право на повне чи часткове дострокове повернення споживчого кредиту. Однак, у цьому випадку позичальник повинен компенсувати кредитуру можливі витрати, пов'язані з достроковим погашенням кредиту. Така компенсація не може перевищувати 1% від повернутої суми достроково, якщо термін дії контракту залишився не менше одного року, або 0,5% від тієї ж суми, якщо термін дії контракту не перевищує один рік. У будь-якому випадку, компенсація не може перевищувати суми відсотків, яку споживач заплатив би за весь період до закінчення дії договору споживчого кредиту.

Кредитор не має право на компенсацію від споживача за дострокове повернення кредиту, якщо сума повернення дорівнює чи є меншою ніж 1000 євро.

У Французькій республіці, на відміну від Італійської республіки, до моменту прийняття Директиви 2008/48/ЄС вже існувала національна правова система регулювання відносин у сфері споживчого кредитування, у зв'язку з чим її правова система після прийняття Директиви 2008/48/ЄС не зазнала суттєвих змін, а були лише деталізовані деякі положення вже чинного законодавства.

Основні положення про споживче кредитування містяться в главі 1 розділу 1 «Кредит» III книги Споживчого кодексу Франції. Із прийняттям 1 липня 2010 р. Закону «Про реформу споживчого кредитування»¹⁰ (далі – Закон) до Споживчого кодексу було внесено відповідні зміни. Новий Закон був неофіційно названий Законом Лагард, яка розробила основні положення законопроекту. Документ був покликаний запровадити відповідальні практики споживчого кредитування шляхом надання споживачу прозорості інформації про вартість кредиту до моменту укладення договору споживчого кредиту та встановленням обов'язку кредитодавця перевіряти кредитоспроможність споживача до моменту видачі кредиту.

Закон деталізував положення щодо переддоговірної інформації та інформації, яка обов'язково повинна зазначатись у тексті договору. До такої інформації належать: (1) ідентифікація сторін договору (в тому числі кредитного посередника); (2) тип кредиту; (3) загальна сума кредиту; (4) строк кредитного договору; (5) графік платежів за кредитом; (6) позикова ставка та умови, що застосовуються до її визначення (зміни); (7) реальна річна процентна ставка і загальна сума, що підлягає сплаті позичальником; (8) всі витрати, пов'язані з укладенням кредитного договору, в тому числі витрати за послуги нотаріуса та юристів, поруки та страхові поліси, якщо це необхідно; (9) наявність права відмови від кредитного договору; (10) умови дострокового повернення кредиту; (11) наслідки прострочення виплат за кредитом; (12) найменування та адреса органу, компетентного здійснювати нагляд за споживчим кредитуванням.

Інформація про загальну вартість кредиту (включаючи відсотки та щомісячні платежі) повинна бути вказана в усіх рекламних матеріалах, попередній інформації про споживчий кредит та в самому договорі споживчого кредиту.

Слід відмітити таку особливість Закону, що кожен кредитний договір має містити бокову панель у верхній частині документу, в якій зазначається інформація про загальну вартість кредиту та ефективну процентну ставку.

Згідно з нововведеннями, термін «на роздуми» (період охолодження) збільшився з 7 днів до 14 днів.

При наданні послуг за овердрафтом кредитор зобов'язаний надавати позичальнику інформацію у письмовій формі про всі істотні умови договору, що дають йому можливість оцінити наслідки користування даною

послугою. Повний перелік і умови надання такої інформації визначаються указом Державної ради Франції. Якщо кредитор готовий видати кредит, то він повинен безкоштовно надати позичальнику цю інформацію.

Кредитодавець втрачає право на отримання процентів від позичальника у випадку, якщо кредитодавець порушує та надає кредит без дотримання наступних вимог: (1) розкриття переддоговірної обов'язкової інформації про кредит; (2) дотримання письмової форми договору; (3) надання необхідних додатків до кредитного договору; (4) дотримання вимог до реклами поновлюваних кредитів, вимог щодо періодичної оцінки кредитоспроможності позичальників; (5) зазначення інформації про можливість оплати готівкою і порядку використання поновлюваного кредиту; (6) виділення в тексті договору бокової панелі з істотними умовами договору; (7) зазначення умов договору страхування, якщо укладення такого договору обумовлено кредитним договором; (8) кредитодавець не повідомив позичальника у письмовій формі про стан заборгованості.

У такому разі позичальник, згідно з ст. 19 L 311 – 48 Закону, повинен повернути кредитодавцю лише тіло кредиту, відповідно до запланованого графіку. У такий спосіб французький законодавець реалізує вимоги Директиви 2008/48/ЄС щодо застосування дієвих та ефективних санкцій за порушення вимог Закону.

Отже, враховуючи вищевикладене в контексті вітчизняного досвіду цивільно-правового регулювання споживчого кредитування, **можемо дійти наступних висновків.**

Якщо аналізувати законодавство Італійської та Французької республік після імплементації Директиви 2008/48/ЄС та України можна помітити загальні риси регулювання правовідносин при споживчому кредитуванні.

У ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів»¹¹ (надалі – Закон України) доволі чітко визначені механізми захисту прав споживача за договором споживчого кредиту. Закон регулює порядок надання та зміст попередньої інформації про споживчий кредит, визначає обов'язкові та несправедливі умови договору споживчого кредиту, встановлює спеціальні права споживача за договором споживчого кредиту: безумовне право споживача на відмову від договору споживчого кредиту протягом 14 днів після укладення договору та право споживача та дострокове повернення споживчого кредиту. Слід підкреслити, що відповідно до ст. 11 цього Закону, кредитодавцю заборонено встановлювати будь-яку додаткову плату, пов'язану з достроковим поверненням споживчого кредиту, коли відповідно до положень Директиви 2008/48/ЄС споживач повинен компенсувати кредитору можливі витрати, пов'язані, з достроковим погашенням кредиту. У цьому випадку інтереси позичальника за Законом України «Про захист прав споживачів» захищені значно краще у порівнянні навіть з вимогами, передбаченими Директивою 2008/48/ЄС.

Таким чином, вимоги Закону України щодо розкриття переддоговірної інформації про кредит, змісту договорів споживчого кредиту, спеціальних прав споживача за договором споживчого кредиту, переважно, відповідають вимогам Директиви 2008/48/ЄС про кредитні угоди для споживачів, хоча не є настільки детальними, як у Директиві.

Однак, серйозною проблемою на ринку споживчого кредитування в Україні є незадовільна практика розкриття інформації. У більшості випадків перед укладенням договору споживчого кредиту споживачу не надається переддоговірна інформація щодо вартості кредиту, яку кредитодавець зобов'язаний надати споживачу відповідно до ст. 11 Закону України. Проблематичним є також ознайомлення з текстом договору споживчого кредиту поза межами пункту кредитування, що обмежує можливість позичальника адекватно оцінити ризики кредитної послуги та прийняти виважене і свідоме рішення. Самі договори кредиту в більшості випадків укладаються з порушенням або в обхід вимог Закону України.

Поширеною є практика оформлення кредитних договорів шляхом підписання заяв-оферт, розроблених кредитодавцями. Підписуючи заяви-оферти, споживачі «пропонують банкам погодитися» на всі умови, що були розроблені кредитодавцями. У такий спосіб кредитодавці уникають відповідальності за включення у договори несправедливих умов договору (ч.1 ст. 18 Закону України). Застосування заяв-оферт також позбавляє позичальника можливості скористатися правом на відкликання згоди на укладення договору (ч. 6 ст. 11 Закону України), оскільки в такому випадку саме банк надає згоду прийняти умови позичальника, а не навпаки.

У великій кількості кредитних договорів містяться посилання на умови, правила та тарифи кредитування без їх внесення до текстів договорів. У договорах зазначається, що такі умови, правила і тарифи містяться або в окремих документах, або на веб-сайті банку, або були опубліковані в друкованих засобах масової інформації. При цьому, умови договору, на які в договорах містяться лише посилання, є невід'ємною частиною договору. Таким чином, для позичальника в момент підписання договору споживчого кредиту обмежуються можливості ознайомлення із усіма істотними умовами договору споживчого кредиту, що призводить до непоінформованості позичальника про кредитну послугу. Така практика укладення договорів споживчого кредиту безумовно вводить позичальників в оману щодо умов кредитування, та, відповідно до ст. 19 Закону України, є нечесною підприємницькою практикою.

Не дивлячись на те, що відповідно до ч. 8 ст.11 Закону України кредитодавцю забороняється встановлювати споживачу будь-яку додаткову плату, пов'язану з достроковим поверненням споживчого кредиту, в більшості кредитних договорів зазначається, що на позичальника покладаються додаткові витрати або обмежуються його права при достроковому поверненні кредиту.

Порушення кредитодавцями законодавства про захист прав споживачів у кредитних правовідносинах було поширеною практикою як до фінансової кризи 2008 р., так і після прийняття 22 вересня 2011 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання правових відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг»¹², що покликаний був посилити захист прав як креди-

торів, так і споживачів фінансових послуг. Останні зміни до законодавства про захист прав споживачів, на жаль, не мали позитивного впливу на захист прав споживача за договором споживчого кредиту¹³.

Отже, теоретично українське законодавство про захист прав споживачів доволі надійно захищає права та інтереси позичальника за договором споживчого кредиту. Проте, сучасна практика застосування положень Закону України «Про захист прав споживачів» у кредитних правовідносинах свідчить про те, що наявність юридичних вимог не завжди гарантує його дотримання на практиці, а тому питання виконання кредиторськими вимог закону про захист прав споживачів та забезпечення захисту прав споживачів кредитних послуг нині є надзвичайно актуальним.

Беручи до уваги низький рівень дотримання кредиторськими законодавства про захист прав споживачів в Україні, а також враховуючи досвід імплементації директиви 2008/48/ЄС в країнах ЄС, актуальним завданням удосконалення правового регулювання споживчого кредитування в Україні є встановлення ефективних механізмів цивільно-правової відповідальності для кредиторів за порушення та невиконання вимог закону, що регулює правовідносини за договором споживчого кредиту.

Прийнятним для України, на нашу думку, було б запровадження низки санкцій на зразок тих, що було запроваджено в Італійській та Французькій правових системах, а саме:

- визнання недійсними умов договору щодо витрат споживача, що не були включені до розрахунку вартості кредиту при рекламуванні кредитного продукту чи до стандартної інформації про споживчий кредит;
- визнання недійсним договору споживчого кредиту, що не містить загальної вартості кредиту та графіку платежів по кредиту;
- визнання нікчемним договору споживчого кредиту, що не містить істотних умов договору споживчого кредиту;
- позбавлення кредитора права на отримання процентів по кредиту у випадку порушення кредиторськими вимог закону щодо: надання переддоговірної обов'язкової інформації про кредит, оцінки кредитоспроможності позичальника, ненадання необхідних додатків до договору споживчого кредиту.

¹ Directive 2008/48/EC of the European parliament and of the council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:133:0066:0092:EN:PDF>

² Domurath I. A Map of Responsible Lending and Responsible Borrowing in the EU and Suggestions for a Stronger Legal Framework to Prevent Over-Indebtedness of European Consumers // Consumer Debt and Social Exclusion in Europe / Micklitz, Hans-W.; Domurath, Irina. Surrey: Ashgate, 2015. – P. 155–156.

³ Див. наприклад: Domurath I. A Map of Responsible Lending and Responsible Borrowing in the EU and Suggestions for a Stronger Legal Framework to Prevent Over-Indebtedness of European Consumers. – P. 155–177.

⁴ Ondersma Chr. A Human Rights Framework for Debt Relief // University of Pennsylvania Journal of International Law, 2014. – Vol. 36. – P. 73.

⁵ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Керівні принципи для захисту інтересів споживачів»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://consumers.unian.ua/356993-rezolyutsiya-generalnoji-asambleji-oon-kerivni-printsipi-dlya-zahistu-interesiv-spojivachiv.html>

⁶ Ramsay I. Consumer Law, Regulatory Capitalism and the «New Learning» in Regulation // Sydney Law Review, The Vol. 28, No. 1, Mar 2006. – P. 9–35.

⁷ Report from the commission to the European Parliament and the council on the implementation of Directive 2008/48/EC on credit agreements for consumers. Brussels, 14.05.2014: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/consumers/archive/rights/docs/ccd_implementation_report_en.pdf

⁸ Див. Вишневіський А. А. Правове регулювання потребителського кредитування в зарубіжному банківському праві: ітоги розвитку // Закон. – 2012. – № 3. – С. 152–165.

⁹ Декрет від 13 серпня 2010 р. № 141 «Реалізація Директиви 2008/48/ЄС за кредитними договорами для споживачів, а також модифікації розділу VI Закону про банківську діяльність (Постанова уряду № 385 1993) по нормативно-правовій базі для компаній, що працюють в секторі отримання фінансових послуг, агенти в бізнесі фінансових і кредитних брокерів»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.camera.it/parlam/leggi/deleghe/10141dl.htm>

¹⁰ Закон № 2010-737 «Про реформу споживчого кредитування» від 01 липня 2010 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000022419094&categorieLien=id>

¹¹ Закон України «Про захист прав споживачів» в редакції від 01.01.2016: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>

¹² Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання правових відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» від 22 вересня 2011 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3795-17>

¹³ Див. більш детально про це: Муляр М. С. Договір споживчого кредиту: основні ризики для позичальника / Мирослава Муляр. – К.: Юстініан, 2012. – 63 с.

Резюме

Муляр М. С. Досвід імплементації положень Директиви 2008/48/ЄС в правовій системі Італії та Франції і уроки для України: цивільно-правовий аспект.

У статті проаналізовано законодавство Італійської та Французької республік з метою виявлення тенденцій вдосконалення законодавства про споживче кредитування в процесі імплементації Директиви 2008/48/ЄС, які можуть бути корисними при реформуванні законодавства України в зазначеній сфері та його подальшому застосуванні. У ході дослідження окреслено деякі

проблеми правового регулювання споживчого кредитування в Україні. Сформовано висновки і пропозиції щодо позитивного досвіду імплементації Директиви 2008/48/ЄС в окремих країнах ЄС для використання в Україні.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитор, позичальник, споживач, директива, ЄС, цивільне право.

Резюме

Muliar M. S. Опыт имплементации положений Директивы 2008/48/ЕС в правовые системы Италии и Франции и уроки для Украины: гражданско-правовой аспект.

В статье проанализировано законодательство Итальянской и Французской республик с целью выявления тенденций совершенствования законодательства о потребительском кредитовании в процессе имплементации Директивы 2008/48/ЕС, которые могут быть полезными при реформировании законодательства Украины в указанной сфере и его дальнейшем применении. В ходе исследования обозначены некоторые проблемы правового регулирования потребительского кредитования в Украине. Сделаны выводы и предложения относительно положительного опыта имплементации Директивы 2008/48/ЕС в отдельных странах ЕС для использования в Украине.

Ключевые слова: потребительский кредит, кредитор, заемщик, потребитель, директива, ЕС, гражданское право.

Summary

Muliar M. Experience of implementation of provisions of Directive 2008/48/EU into Italian and French legal systems and lessons for Ukraine: civil aspect.

Legislation of Italian and French Republics was analyzed in the article with the purpose of discovering tendencies of improvement of consumer credit legislation while implementing Directive 2008/48/EU. The findings may be useful to take into account when reforming subject Ukrainian legislation. Some consumer credit legal issues were outlined. Conclusions and recommendations regarding positive experience of implementation of Directive 2008/48/EU in selected EU countries were developed for the use in Ukraine.

Key words: consumer credit, lender, borrower, consumer directive, EU, civil law.

УДК 347.724

В. Г. ОЦЕЛ

В'ячеслав Григорович Оцел, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПРАВОВА ПРИРОДА ВИХОДУ УЧАСНИКА З ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Широка розповсюдженість товариств з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) як найпопулярнішої в Україні організаційно-правової форми юридичної особи, яка задовольняє вимогам як малого, так і середнього бізнесу, зумовлює необхідність дослідження правової природи виходу з товариства як однієї з найпоширеніших підстав припинення участі в ТОВ.

Вихід учасника з товариства є однією з найбільш досліджуваних та дискусійних підстав припинення участі в товариствах, якій присвятили свої наукові роботи такі вчені, як О. Р. Кібенко, В. М. Кравчук, І. М. Кучеренко, В. О. Лапач, Д. В. Ломакін, Л. О. Новосьолова, П. Є. Соколовський, І. В. Спасибо-Фатеева, Є. А. Суханов, А. В. Урюжникова, Г. Ф. Шершеневич та багато інших. Водночас у юридичній науці відсутнє єдине розуміння правової природи виходу учасника з ТОВ, встановлення якої є необхідною умовою для правильного визначення його порядку та наслідків, що поряд з дослідженням розвитку поняття виходу з товариства і є метою даної статті.

Право на вихід учасника з товариства походить з часів утворення перших товариств. П. Є. Соколовський, розглядаючи припинення участі в товаристві згідно з римським правом, писав, що початкове положення джерел права містило правило, відповідно до якого кожен товариш має право в будь-який час на свій розсуд залишити союз¹. Він зазначав, що у відносинах, які виникають з договору товариства, можлива експлуатація одного учасника іншим та справи компанії можуть згодом опинитися прибутковими далеко не для всіх його членів. Такий результат, на його думку, суперечить самому сенсу товариства, проти нього спрямована заборона так званого левиного товариства (*societas leonina*), а також право учасника в будь-який час відмовитися від спільної справи, якщо тільки під цим не прихований якийсь корисливий умисел².

О. А. Квачевський висловлював думку щодо можливості та права відмовитися від участі у товаристві, припинити її за односторонньою волею одного або кількох учасників. Він обґрунтовував дане положення тим, що безстроковий договір товариства пов'язав би до смерті особисту свободу учасників, найбільш цінне благо людини³.

Г. Ф. Шершеневич, розглядаючи право на вихід з товариства, виокремлював наявність такого права у безстроковому та строковому товаристві. Він зазначав, що у разі строкового договору довільний вихід